

Osmo knjiga epigrama

Uz trinaestu i četrnaestu knjigu epigrama, koje tu književnu vrstu maniristički vraćaju njezinu povijesnom ishodištu, te prigodni *Liber spectaculorum*, osma Marcijalova knjiga podjednako odudara od ostalih. Njezin je adresat glavom Domicijan, dekadentni »zaštitnik« ćudoređa otaca. Autor joj je, stoga, pokušao dati potreban dignitet odustajanjem od omiljelih provokativnih motiva. Slična autocenzura pogodila je i ostale duhovitosti koje bi se mogle doimati odviše lakomislenima ili nepriličnima. Tako je udio epigrama u modernom smislu riječi — tj. onih s duhovitom poantom — znatno manji nego obično.

Vrlo nelagodan ton čitavoj zbirci daju oni epigrami koji neukusno i krajnje izravno laskaju Vođi ili se, kako Marcijal elegantnije kaže, »češće služe' prilikom da mu iskažu odanost«. Čitaoca koji namjerava s gađenjem odvratiti lice od nedolichnih redaka treba upozoriti na činjenicu da je Domicijan *službeno* bio smatran božanstvom. Daleko od praznog počasnog epiteta, božanska je titula za sobom povlačila obrede, hramove, molitve, i sve ono što status besmrtnika podrazumijeva. U takvim okolnostima laskanje caru nije moglo imati onu težinu koju smo mu navikli pripisivati. Naravno, nema razloga proglašavati Marcijala zaslijepljenom žrtvom kulta ličnosti i vjerovati u njegovu iskrenost — dovoljno je baciti pogled na kasnije epigrame. Jednako malo opravdanja zaslužuje i spasonosno čitanje »sramnih« epigrama koje se koristi otprilike ovakvom argumentacijom: tako loše (glupe, neuspjele, nečasne) epigrame Marcijal nikad ne bi mogao napisati; prema tome, valja ih shvatiti ironično. Takvo — teško održivo — tumačenje autorovu lošu savjest nepromišljeno zamjenjuje lošom ironijom.

Jednostavno, notornu aporiju pjesnika koji je prisiljen da se odredi prema tiranski raspoloženoj vlasti — a odredio se kako mu drago, mora izvući kraći kraj — Marcijal nije doživljavao dramatično. Alternativa gubitku obraza, dakako, nije bio baš gubitak glave, no proigrati naklonost samovoljnog Domicijana značilo je, u najsretnijem slučaju, ionako neizbježnu egzistencijalnu nesigurnost zamijeniti posve izvjesnim siromaštvom. Dugoročan ishod takva moralno besprijekornog držanja bio bi odricanje od djela u čiju je trajnost njegov autor — za razliku i od blagonaklonih suvremenika — s pravom duboko i spokojno vjerovao. Moći pisati — *to* je bila Marcijalova cijena, a ne malo veća ili malo manja *sportula*.

Koliko god čitaocu nedostajale neodoljive igre riječi, sarkastično izvrtanje logičkog naglaska u završnom izričaju i neobična modernost Marcijalova humora, osma knjiga u većoj mjeri od ostalih svjedoči o generičkoj pripadnosti Marcijalova epigrama: on i nije drugo nego helenističko-carski epigram u kojem je ponekad teško razlikovati sofisticirani pastiš od banalnog imitiranja davnih uzora. Utoliko je čitanje ove knjige djelotvoran korektiv pojednostavljenoj predodžbi kakva se o najvećem epigramatičaru antike ustalila u antologijama i čitankama.

Prijevod je načinjen na temelju Lindsayeva izdanja izvornika (*M. Valerii Martialis Epigrammata*, Oxford 1929), uz konzultaciju Friedländerovih komentara (*M. Valerii Martialis Epigrammaton libri*, Leipzig 1886). Od prijevoda na druge jezike sustavniju su mi pomoć pružili Kerovo dvojezično izdanje (*Martial. Epigrams*, London/Cambridge, Mass., 1968), te njemački prijevod Alexandera Berga (Berlin/Stuttgart 1855-1908). Pri prevodenju sam poštovala metar originala; poput većine prevodilaca, nisam nastojala sačuvati karakteristične heksameterske cezure — takva bi vjernost bitno

ugrozila tečnost hrvatskoga teksta. Najveći dio epigrama napisan je u *elegijskom distibu*; manji je broj sastavljen u *falečkom jedanaestercu* (2, 5, 16, 25, 35, 38, 40, 42, 53, 64, 66, 69, 72, 76, 79, 81), odnosno u *boljtambu* (10, 19, 44, 61).

Caru Domicijanu Cezaru Augustu Germaniku Daciku Valerije Marcijal šalje pozdrav!¹

Točno je da su sve moje knjižice, gospodaru, kojima si ti dao slavu — a to znači život — tvoji smjerni štovatelji. Zbog toga će, vjerujem, i biti čitane. No ova, naslovljena kao osma u mojemu djelu, češće se služi prilikom da ti iskaže odanost. Utoliko je manje napora trebalo duhu: nadomjestila ga je građa. Pokušao sam je, doduše, tu i tamo učiniti raznolikijom miješajući šale, kako ne bi baš svaki stih tvoju božansku čednost obasipao pohvalama koje bi lakše tebe zamorile negoli mene zadovoljile. Pa iako su i najstroži i najugledniji ljudi pisali epigrame tako da se čini kako su otvoreno nastojali dostići slobodu rječnika u mimoskim predstavama, ja im ipak nisam dopustio da govore onako raspusno kao obično. Budući da je veći, a i bolji dio knjige povezan s veličanstvom tvogega svetog imena, neka joj bude na pameti da je tek poslije obreda očišćenja dopušteno pristupiti hramu.² A da bi moji čitaoci znali kako na to namjeravam paziti, odlučio sam to obznaniti vrlo kratkim epigramom na samom pragu ove knjižice.

1. Knjižice, smjernija budi: uči ćeš u gospodarev
lovorom ovjenčan dom! Čedniji nek ti je zbor!³
Venero gola, odstupi! Knjižica za tebe nije!
Palado, dođi mi ti: Cezar je šticećenik tvoj!⁴

2. Kad je roditelj Jan, osnivač fasta
netom spazio pobjednika Histra
brojna lica mu nisu bila dosta
— a i očiju veći broj je htio! —
i progovori na svim jezicima,
te obeća vladaru, bogu svijeta,
četverostruku starost Nestorovu!
Dodaj, molimo, još i svoju, Jane!⁵

1 Tit Flavije Domicijan, sin cara Vespazijana i Titov brat, ponio je kao car (81-96. pr. n. e.) ime *Imperator Caesar Domitianus Augustus*. Poslije uspjeha na Rajni dometnuo mu je nadimak *Germanik*. Nadimak *Dacik* koji se odnosi na Domicijanov trijumf nad Dačanima ne pojavljuje se na javnim natpisima. Marcijal ga u epigramima naizmjenice apostrofira kao Cezara, Augusta i Germanika.

2 Carski se dvor poistovjećuje s hramom jer se Domicijan poslije dačkoga trijumfa počeo nazivati »gospodarom i bogom«.

3 Čini se da je Domicijanov dvor, poput Augustova, trajno bio ovjenčan lovorom, simbolom mira i Jupiterove vrhovne vlasti.

4 Domicijan je osobito promicao kult Minerve, rimske božice koja se izjednačavala s grčkom Atenom.

5 Jan je jedno od najstarijih rimskih božanstava, bog vrata i prolaza, početka i dočетка. Pri svakoj molitvi ili žrtvi njegovo se ime prvo zazivalo. Prikazivali su ga najčešće s dva lica: kao što svaka vrata vode u dva smjera, tako jedno Janovo lice gleda u budućnost, a drugo u prošlost. Rjeda ikonografska varijanta prikazuje ga s četiri lica koja simboliziraju četiri godišnja doba. Zaštitnik je godine i *fasta*, rimskoga kalendara. Etiološka veza njegova imena s prvim mjesecom Cezarova reformiranog kalendara nije dokazana. *Histar* je grčki naziv za donji tok Dunava. Postupno ga je istisnulo keltsko ime koje rijeka i danas nosi i koje se prvobitno odnosilo samo na njezin gornji tok. Marcijal i ovdje aludira na Domicijanovu pobjedu nad Dačanima.

3. »Šest ili sedam je knjižica doista previše, Muzo!
 Dovoljno bilo je pet. Čemu se igrati još?
 Dosta je! Skromnija budi! Zar išta dodati može
 slava imenu mom? Knjigu mi povlače svud.
 I kad razvaljen bude ležao kamen Mesalin,
 i kad Licinov grob mramorni postane prah,
 mene će čitati svijet i sa sobom pjesme će moje
 mnogi tuđinac u svoj očinski ponijeti dom.«⁶
 Zastadoh. Deveta sestra — a njoj su od pomasti bili
 prljavi kosa i skut — ovaj mi odgovor da:
 »Nezahvalniče jedan, slatkih se odričeš trica?
 Reci mi, čime ćeš tad, besposlen, kratiti dan?
 Zar bi za tragični koturn sandalu zamijeniti htio
 ili uz monoton stih grmjati surovi rat,
 pa da te promuklim glasom naduti učitelj čita,
 i da te zamrže svi: cure i marljivi đak?
 O tom nek odviše strogi i odviše ozbiljni pišu,
 kojima ponoćni jad promatra svjetiljke plam!
 Ti pak knjižice zgodne rimskom zapapri šalom:
 život nek u njima sam vlastitu otkrije čud!
 Neka se slobodno čini u sitnu da sviralu pušeš,
 sve dok svirala ta trubljji nadmašuje glas!«⁷

4. Hej, koliko li svijeta k oltarima Lacija hita!
 Zavjet za vođu svog smjerno se prinosi tu.⁸
 Radosti ove, Germaniče, nisu tek radosti ljudske:
 valjda i bogovi sad žrtvuju tebi u čast!
5. Macer prstenje svakoj curi daje:
 Svoga prstenja Macer više nema!⁹

6 **Mesalin** je kamen nadgrobni spomenik Marka Valerija Mesale Korvina, Tibulova zaštitnika. Moguće je i da se aludira na Mesalin popravak Latinske ceste. **Licinov grob** veličanstvena je grobnica Augustova oslobođenika Licina koja se nalazila na Salarijskoj cesti.

7 **Deveta sestra** je Talija, muza komedije i lakog pjesništva. **Koturn**, visoka kazališna cipela, simbolizira tragičko pjesništvo i uzvišeni stil. Suprotstavljena joj je lagana cipela (u prijevodu *sandala*), *soccus*, koja zastupa komediju i vedru, zabavnu poeziju.

8 Trećega siječnja po cijelom su se carstvu javno prinosili zavjeti za cara.

9 *Ius anulorum*, pravo na nošenje zlatnoga prstena, pripadalo je isprva samo vitezovima i ljudima rođenim u slobodi, a u poklasičnom razdoblju moglo se dodijeliti i oslobođeniku. Marcijalova igra riječi implicira da je Macer izgubio vitešku čast koju prstenje simbolizira, ili čak status slobodna čovjeka.

6. Koja je groznija stvar od starina starkelje Aukta?
 Više bih glineni vrč sagunski volio ja
 kad o vrtoglavoj povijesti srebrnog suda razveze,
 sve dok u brbljanju tom vino ne zaslini sve!¹⁰
 »Čaše je ove stol Laomedontov imao nekoć!
 Lirom je trojanski zid zbog njih sagradio Feb!
 Ovim je krčagom borbu počeo protiv Lapita
 drski kentaur Ret — vidi se tučnjave trag!
 Ove je dvije vrednote dugovječni imao Nestor:
 oba je goluba tu pilski izlizaio prst!
 Ovo je pehar u kojem za drugove svoje Ahilej
 jaču, obilniju još naredi miješati kap!
 Bitiji pliticom ovom nazdravi krasna Didona
 kad se Frigijcu u čast gostinski spremio stol!¹¹
 Kad umjetninama drevnim dosta se nadiviš, pit ćeš
 Prijamov nagnuvši vrč — unuka njegova ti!¹²
7. Cina, u deset si sati tek devet procijedio riječi.
 Držiš da rječitost tu, Cina, zaslužuje sud?
 Sad si još četiri ure gromkim zatražio glasom.¹³
 Cina, u tebe baš beskrajna šutnje je moć!
8. Iako daruješ, Jane, početak ljetima hitrim,
 iako pogled tvoj obnavlja dugački vijek,
 grimiz te radosni štuje i tebi se uzdižu prvom
 molitve, tamjana dim — svaku baš uživaš čast:
 ipak, od svega ovoga, Jane, draže je tebi
 što se u mjesecu tvom u grad povratio bog!¹⁴
9. Tri ti četvrtine duga htjede krmeljivi Hila
 vratiti, Kvinte, a sad, ćorav, polovicu tek.
 Uzmi što prije! Za dobit prilika uvijek je kratka:
 jer, ako postane slijep, novac zaboravi svoj!

10 **Sagunski glineni vrč:** Sagunt, grad u Hispaniji, bio je poznat po proizvodnji glinenoga posuda.
 11 **Laomedont** je legendarni trojanski kralj. Apolon i Posejdon morali su po kazni za njega podići gradske zidine. Gradio je zapravo samo Posejdon: Apolon je dotle svirao *Ilu* i brinuo se za Laomedontova stada. Na svadbi lapitskoga kralja Piritoja pijani su kentauri pokušali silovati lapitske žene. Došlo je do borbe u kojoj su kentauri poraženi; jedan je od njih **Ret**. **Pilski prst** je Nestorov prst. Stihovi u kojima se spominje Ahilej aludiraju na mjesto u prvom pjevanju *Ilijade*, gdje Ahilej nalaže Patroklu da umiješa jače vino (*Ilijada* 9, 203 i d.). **Bitija** je jedan od tirskih plemića na Didoninu dvoru (*Eneida* 1, 738), a **frigijski junak** Eneja.
 12 **Prijamov** je **unuk** Astijanakt, mali sin Hektora i Andromahe; kad je Troja pala, osvajači su ga pogubili. Marcijal, parodirajući Auktov patetični stil, želi reći: »Iz vrijednih, prastarih čaša pit ćeš mlado, nedozrelo vino.«
 13 Četiri ure: u originalu stoji *četiri klepsidre*. Vrijeme odvjjetničkih govora na sudu mjerilo se vodenim satovima.
 14 Grimiz simbolizira konzulsku čast. O Janu, odnosno Domicijanu kao bogu usp. bilj. 5 i 2.

10. Za deset tisuća je kupio sjajne
kapute tirske Bas. To nije loš potez!
»Badava!«, veliš? Točno: platiti neće.¹⁵
11. Da si se svojemu gradu vratio, znade i Rajna:
glasove naroda tvog čuo i njezin je tok!
Buka je radosti nove već sama prepala Histar,
Gečane, sarmatski puk.¹⁶ I dok te presveti cirk
pozdravlja klicanjem dugim, nitko primijetio nije
da su već četvrti put krenuli konji u trk.
Nijednog vođu — ni tebe! — toliko voljeli nisu!
Veće ti ljubavi znak ne može pružiti Rim!¹⁷
12. Pitate zašto ne želim bogatu uzeti ženu?
Jer u ženin se dom ne mislim udati ja.
Supruga, Prisko, nek bude podložna svojemu mužu:
bit će jedino tad jednaki žena i muž!¹⁸
13. Rekli su: lud je — i ja ga za dvadeset tisuća kupih.¹⁹
Vračaj što dao sam za nj, trgovče! Bistar je on!
14. Da ti se kilički šafran oslobodi straha od mraza
i da vjetrova dah nježan ne izgode list,
stakla ga štite od zimskoga juga i puštaju samo
vedar i topao dan, sunčeve svjetlosti trak.²⁰
Meni pak izbicu daješ gdje prozor se sklopiti ne da:
zbilja, i Borej bi sam takav otklonio stan!²¹
Tako si okrutan smještaj namijenio staromu drugu?
Bogme, na stablu ću tvom biti zbrinutiji gost!
15. Dok se redaju nove pobjede panonskog rata
i oltari se svi povratku puše u čast,
tamjan pale i narod i zahvalni vitez i senat:
trećim je darom već latinski usrećen grad.²²
Rim je i ovaj trijumf označio, iako skromno.
Lovoru mira tvog nije obezvrijeđen sjaj
kad si pokazao vjeru u odanost naroda svoga.
Vlastit poznavati puk carev je najveći dar!²³

15 Tirski su kaputi grimizni kaputi. Fenički grad Tir bio je znamenito središte proizvodnje grimiza.

16 Gečani su tračko, a Sarmačani iransko pleme; oba su nastavala područje donjeg Dunava (usp. i bilj. 5).

17 Ni tebe: tj. narod ni samog Domicijana ranije nije volio toliko kao što ga voli sada.

18 Prisko je vjerojatno Terencije Prisko, Marcijalov sunarodnjak kojemu je posvećena dvanaesta knjiga epigrama.

19 Bogati su Rimljani za zabavu držali maloumne i nakazne robove.

20 Kilikija je bila na glasu po uzgoju šafrana. Riječ je, dakako, o stakleniku.

21 Borej je bog sjevernog vjetera.

22 Panonski se rat vodio protiv Sarmačana (obično: Sarmatski rat).

23 Poslije pobjede nad Sarmačanima Domicijan se, umjesto veličanstvena trijumfa, zadovoljio posvetom lovorova vijenca Jupiteru Kapitolskom. Povjerenje svome narodu car ukazuje time što ne sumnja da će on, unatoč izostanku vanjskoga sjaja, znati shvatiti i cijiniti veličinu pobjede.

16. Dugo, Cipere, pekar ti si bio:
sada parnice vodiš, mlatiš pare,
ali — tratiš ih, nižeš dug za dugom.
Ne, od pekara odmakao nisi:
praviš, Cipere moj, i kruh i brašno!²⁴
17. Sekste, za dvije se tisuće prihvatih parnice tvoje.
Što li to znači da sad tisuću šalješ mi tek?
»Riječi si štedio ti, upropastio parnicu!«, veliš.
Još je i veći tvoj dug, Sekste, jer bilo me sram!
18. Kad bi epigrame svoje, Cerinije, izdati htio,
Ime bi stekao sam možda i veće od mog!
Ipak, tolik je obzir tvoj prema starome drugu
da ti je vlastiti glas manje dragocjen no moj!
Tako se nije ni Maron s Flakovom takmio pjesmom,
premda bi Pindarov stil lako nadvisio on!
Variju dao je mjesto u rimskoj tragičkoj drami,
mada je mogao sam snažniji stvoriti stih!²⁵
Zlato, bogatstvo, zemlju mnogi će prijatelj dati:
žrtvu talenta svog rijedak će prinijeti drug!
19. Siromah hoće biti Cina: jest takav!
20. Iako dnevno, Vare, sastavljaš stihova dvjesta,
Javno ne čitaš ih ti. Glup si — i nisi baš glup!

24 Poanta se krije u dvosmislenosti posljednjega stiha. Pored doslovnoga značenja, *panem facere* može, kao i kod nas, značiti »stjecati kruh, zaradivati«; *farinam facere*, osim »praviti brašno« znači i »rasipati, trošiti« (tj. imutak).

25 Inače nepoznati Cerinije spominje se samo u ovom epigramu. Maron je Vergilije, a Flak Horacije. Pjesnik Varije Ruf, autor tragedije *Tijest* i njihov prijatelj, izdao je poslije Vergilijeve smrti — zajedno s Plocijem Tukom — njegovu *Eneidu*.

21. Danice, vrati nam dan, ne odgađaj naše veselje!
 Cezar nam dolazi! Daj, Danice, vrati nam dan!
 Rim te moli! Ta zar se na lijenim kolima voziš
 dobroga Boota ti?²⁶ Prespor je dolazak tvoj!
 Nisi li Kilara mogla od Ledina odvući zviježđa?
 Sam će ti konja svog Kastor ustupiti sad.²⁷
 Zašto Titana željnog zadržavaš? Uzde već svoje
 traže i Etont i Ksant. Blaga Aurora već bdi.²⁸
 Ipak, pred svjetlošću sjajnom kasne ne uzmiču zvijezde:
 rado i mjesec bi sam vođin promatrao lik.
 Dođi nam makar i noću, care, pod zvjezdanim nebom:
 tebe kad dobije puk, neće mu trebati dan!

22. Galiče, zoveš na vepra, a svinju poslužuješ meni!
 Krmak sam ako me ti možeš povući za nos!²⁹

23. Rustiče, tebi se odveć proždrljivim, okrutnim činim
 jer sam zbog objeda svog kuhara prebio ja.
 Smatraš li batine prestrogom kaznom za takvu sitnicu,
 kojom bi krivnjom, po tvom, kuhar zaslužio bič?

24. Ako te zamolim štogod u knjižici stidljivoj, tankoj,
 ako mi ne bude list drzak, usliši me tad.
 No ako ne htjedneš, care, dopusti mi barem da molim:
 Molbe i tamjana dim nisu za Jupitra grijeh!
 Bogove ne stvara onaj što kleše u mramoru, zlatu
 likove svete, ne: molitelj zasdaje njih!

25. Jednom bolesna samo, Opijáne,
 ti me posjeti. Ja ću tebe često.³⁰

26 **Boot**, »gonič volova«, zvijezde na sjevernoj nebeskoj hemisferi. Najsajnija mu je zvijezda *Arktur*. Često se naziva i *Čuvarom medvjedice*: onaj dio zvijezda u kojem se obično prepoznaje volovska zaprega tada se tumači kao lik medvjedice.

27 Riječ je o zvijezdu Blizanaca, tj. Dioskura, sinova Lede i Zeusa, odnosno Lede i Tindara. **Kilar** je ime njihova konja.

28 **Titan** je bog Sunca, Helije. Njegova kola vuku konji **Ksant** i **Etont**. **Aurora** je rimska božica zore.

29 U originalu *hybrida*, križanac divlje životinje s odgovarajućom pitomom sortom. Prema Pliniju Starijem (*Naturalis historia* 8, 213) takvo se križanje najlakše postiže kod vepra i domaće svinje. Riječ se upotrebljavala i za čovjeka rođena iz veze Rimljanina i roba, odnosno Rimljanina i stranca; vjerojatno je da se upotrebljavala u pogrđnom značenju.

30 Smisao epigrama nije sasvim jasan. U lakonskom obećanju da Marcijal neće biti zlopamtilo kad bolest pogodi Opijana krije se želja da se Opijan teško razboli ili čak implikacija da se to već dogodilo.

26. Tigrice nisu tolike ni gangeškog prepale tata
 kad ga je hirkanski konj ponio, blijeda, u bijeg,³¹
 koliko Rim ih tvoj, Germaniče, promatra sada:
 silnim veseljima puk navesti ne zna ni broj!
 Cezare, tvoja arena nadmašuje indijski trijumf,
 Bakhove pobjede sjaj, obilje blaga i moć!
 Naime, kad je pod jarmom indijske vodio sužnje,
 Bakhu bio je tad dovoljan tigrica par!³²
27. Svak što ti darove šalje, stari i bogati Gaure,
 ako si razborit, znaš: »Umri!«, poručuje taj!
28. Togo, poklone dragi mojega rječitog druga,
 kojemu stadu bi ti, reci, pronosila glas?
 Je li ti apulska trava Spartanca Falanta cvala,
 tamo gdje Galezov val poji kalabrijsko tlo?
 Ili te tarteški Betis, hranitelj hibernske staje
 prao, dok bila si još hesperskoj ovčici plašt?
 Je li ti brojila vuna mnogostrukom Timavu ušća,
 gdje je i sveti konj Kilar još gasio žed?³³
 Grimiz Amiklin nije vrijedan da oboji tebe,
 purpuran miletski sok nije zaslužio to!
 Ljiljan u zasjenak bacaš, kalinu što ocvala nije,
 prebijelu slonovu kost, tiburskih bregova sjaj;
 Ledin se labud pred tobom sklanja, golubice pafske,
 Crvenom moru s dna ugrabljen biserni plijen!³⁴
 Makar poklon se taj s prvim takmio snijegom,
 nije nadmašio još svojeg Partenija sjaj.³⁵

31 Riječ je o lovu u kojem lovci hvataju tigrovu mladunčad, izlažući se opasnosti od podivljale tigrice. Hirkanija, kraj koji je pripadao velikom perzijskom carstvu, navodno je obilovala tigrovima.

32 Prema mitu, vrhunac Bakhova pobjedničkog hoda na Istok bilo je osvajanje Indije: pokorenim narodima dao je zakone, osnovao velike gradove i naučio ih uzgoju vinove loze i pravljenju vina. Njegova su kola vukli tigrovi.

33 Spartanac Falant napustio je domovinu da bi u Italiji osnovao Tarent. Galez je rijeka u blizini Tarenta, danas Galeso, a Betis rijeka u južnoj Hispaniji, današnji Guadalquivir. Pokrajina Betika, danas Andaluzija i dio Granade, bila je na glasu zbog izvrsne vune. Tartes je stari pomorski grad u Hispaniji, danas El Rocadillo. U poetskoj upotrebi tarteški zamjenjuje španjolski. Hiberija je latinsko ime za današnju Španjolsku. Timav je rijeka koja se, navodno, sa sedam ili devet ušća ulijevala u Jadransko more, danas Timavo. Ovdje se aludira na mitsku priču prema kojoj su Argonauti pod vodstvom Kastora i Poluksa tom rijekom doplovili u Jadransko more.

34 Amikla, mjesto nedaleko od Sparte, i Milet, jonski trgovački grad, bili su poznati po proizvodnji grimizne boje. Prema pučkom vjerovanju u Tiburu (Tivoli) slonovača postaje bjeljom i nikad ne potamni. Ledin labud je labud u čijem je liku Zeus obljubio Ledu. Paf je mjesto na Cipru s glasovitim Afroditinim hramom; golubica je također posvećena Afroditu.

35 Tiberije Klaudije Parteni je bio je Neronov oslobođenik koji se kasnije našao u Domicijanovoj službi. Umiješanost u carevo ubojstvo platio je glavom: iako mu je Nerva poštedio i život i službu, poginuo je od ruke pretorijanaca. Čini se da je pisao i pjesme. Ovdje se aludira na etimologiju njegova imena (παρφένιος = »djevičanski bijel«).

- Babilonsko mi otmjeno tkanje milije nije,³⁶
 Semiramidin vez kojim šareni se sve!
 Ne bih radije bio u Atamantovu zlatu,
 Frikse, da ovna mi svog eolskog dadeš dar!³⁷
 Eh, kad se pojavi samo u društvu s palatinskom togom,
 kakav li grohotan smijeh moj će izazvati plašt!³⁸
29. Onaj tko dvostihe piše, kratkoćom se svidjeti želi.
 Gdje je kratkoća kad tih distiha svezak je pun?
30. Ovo što danas je samo predstava carske arene,
 dok je živio Brut, preslavan bio je čin!³⁹
 Ruka je zgrabila oganj i uživa smjelo u kazni!
 Gle, poput kraljice sja, zbunjen dok liže je plam!
 Vlasnik se desnice raduje dičnu pogrebu njenu,
 plamen dok guta je svet: publika sebi je sam.
 Ljevici protiv su volje kaznu oprostili njenu,
 inače ljuće bi još pošla u iscrpljen plam!
 Sad su mi izlišna briga njegova prijašnja djela:
 dosta mi je da znam junačke desnice čin!
31. Ženu, Dentone, imaš, a »pravo očeva« tražiš.⁴⁰
 Lijepu o sebi stvar priznaješ, svaka ti čast!
 Prestani cara već jednom gnjaviti molbama svojim!
 Pođi u rodni kraj! Kasno je, ostavi Rim!
 Jer, dok daleko od žene i gotovo čitavu vječnost
 Sina zahtijevaš tri, bit će ih četiri već!

36 Umijeće vezenja Grci su primili s Istoka, a osobitu slavu zbog finoga višebojnog veza uživao je Babilon. **Semiramida**, legendarna babilonska kraljica, bila je žena asirskoga kralja Nina.

37 Atamantu, tesalsko-beotskom heroju, rodila je božica Nefela Friksa i Helu. Kad je njegova druga, smrtna žena, stala pastorčadi raditi o glavi, majka Nefela poslala je djeci zlatnoga ovna kako bi na njemu odletjeli u Kolhidu. Na opasnom je putu Hela poginula, a Friks sretno stigao k cilju; ovna je žrtvovao Zeusu, a zlatno je runo povjereno zmaju da ga čuva u Aresovu hramu. Po to su runo kasnije pošli Argonauti. Ovan se naziva **eolskim** po Atamantovu ocu Eolu.

38 Partenije nosi pridjevak *Palatinus* zbog svoje službe na carskom dvoru; tako je i toga koju je poklonio Marcijalu **palatinska**. Posljednji distih diskretno sugerira adresatu da bi i nov plašt bio sa zahvalnošću primljen.

39 Misli se na Lucija Junija Bruta, legendarnoga utemeljitelja rimske republike i konzulata. Aluzija se odnosi na pripovijest o junaštvu Gaja Mucija Scevole koji je, poslije neuspjela pokušaja ubojstva etrurskoga kralja Porzene, gurnuo ruku u plamen, mirno je pustio da izgori i neustrašivo dokazao svoje rodoljublje.

40 **Pravo očeva**: pravo troje djece, *ius (trium) liberorum*, pravni je termin za skup povlastica što su ih u Augustovu zakonodavstvu uživali oni podanici koji su imali troje ili više djece. Te su se povlastice — zbog drugih zasluga — katkada dodjeljivale i ljudima koji su imali manje od troje djece, pa i onima koji ih uopće nisu imali.

32. Aratula je sjedila, kadli golubica nježna
 pravo u krilo njoj prhnu kroz lagani zrak.
 Igra slučaja? Ipak, premda je spazili nisu,
 nije htjela u bijeg, iako mogla je to!
 Ako se, odana sestro, smiješ boljoj sudbini
 nadati, ako se car molbama ganuti da,
 možda ti prognanik šalje glasnicu pticu da javi⁴¹
 da će ti sardinski žal brata povratiti tvog!
33. Listić mi tanani šalješ, Paule, s pretorskog vijenca:
 štoviše, tražiš da tu posudom nazivam stvar.⁴²
 Valjda si takvim lakom presvučenu imao skelu,
 pa ga je skinuo s nje crvenog šafrana sok.⁴³
 Nokat je — prije će biti — nekoga podmuklog sluge
 lupinu sluštio tu s postolja kreveta tvog.
 Najmanji leptir je može lako pokrenuti krilom,
 dalek komarčev let snagom je uzdrma svom.
 Lebdi nad slabašnom lampom: toplina je njezina drži.
 Najtanji vina mlaz smjesta će probiti nju.
 Time se prvoga siječnja premazuje datulja koju
 odrpan klijent na dar nosi uz pišljivi as.⁴⁴
 Vodeni grah se drži na manje slabašnom koncu,
 deblji je ljljanov cvijet sunčev što sprži ga žar.
 Tako tanašnim tkanjem ni skitnica pauk ne trči.
 Nije ni svilčev rad lagan toliko i fin.
 Deblja je naslaga krede na licu stare Fabule;
 deblji mjehuru je plašt voda kad tjera ga van.
 Čvršća je stvar i mreža što kosu kovrčavu čuva,
 batavska pjena što sjaj spravlja za latinsku vlas.⁴⁵
 Takva kožica ptića u labuđem jajetu štiti,
 takav je ljepljivi trag čelu što ispravlja luk.
 Što će ti, zaboga, »posuda«? Nisi imao žlicu?
 Žličicu kojom se puž vadi iz oklopa svog
 ili — pretjerujem! — ljušturu puža? Uostalom, Paule,
 izlaz si imao lak: poslati **nikakav** dar!

41 Nepoznato je tko su Aratula i njezin brat koji je, očito, bio prognan na Sardiniju.

42 Marcijal je dobio na poklon od Paula posudu izrađenu od vrlo tankog metala, dakle, veoma jeftinu. Paul je najvjerojatnije neki bogati pravnik i Marcijalov poznanik, no nije sigurno da je riječ o stvarnoj osobi. Pretorski vijenac bio je načinjen od tankih listića zlata ili srebra, a pretor bi ga dodjeljivao pobjednicima na igrama.

43 Kazališna skela je pokretna drvena naprava na kojoj su se glumci naglo dizali sa scene. Šafranov sok prskao se u kazalištima i na drugim priredbama radi mirisa.

44 Datulja premazana pozlatom karakterističan je novogodišnji poklon siromaha. As je jeftin rimski novčić.

45 Batavska pjena kozmetičko je sredstvo kojim se kosi davala crvenkasta boja.

34. »Ovo je pravo«, veliš, »Mijevo srebro!« Zar odmah izvorna svaka je stvar tvorac kad nisi joj ti?⁴⁶
35. Kad toliko ste slični, iste čudi,
ženo najgora, ponajgori mužu,
kako to da se ne slažete dobro?
36. Nasmij se, Cezare, sad piramidama, kraljevskom čudu:
Memfisa barbarskog sjaj sada je prekrrio muk.
Što je Egipćana djelo prema palatinskom dvoru?
Ništa na svijetu svem sjajnije ne gleda dan!
Sedam planina se, misliš, popelo jedna na drugu,
Ose i Pelija spoj niži je imao vrh.⁴⁷
K nebu hrli vrhunac okružen zvijezdama sjajnim,
vedar nadvisuju on oblake crne i grom:
tako se nasiti prije božanskog Feba otajstvom
nego što Sunčev lik ugleda njegova kći.⁴⁸
Auguste, palača ova što tjemenom dotiče zvijezde
nebu je dostojan dom; svojemu vlasniku — ne!
37. Zašto, Poliharme, vraćaš dužnički list Kajetánu?
Misliš da tisuća sto time mu daješ na dar?
»Bio je dužan toliko!«, veliš. Zadrži papire,
a Kajetanu bar dvjesta još tisuća daj!
38. Tko tvrdoglavo dare šalje onom
koji od njih dobitka nekog ima,
možda uzdarje vreba ili korist.
Tko je ruke široke prema nekom
komu ime tek traje preko groba,
što bi htio do utjehu u boli?
Pravi dobrotvor vidi se na djelu!
Ti se, znano je, takav, Meliore,
koji svečanim obredima paziš
da ne propadne ime mrtvog Bleza.
Iz darežljive škrinje darujući
mnoštvo vjernih i odanih pisara
da bi rođendan proslavili Blezov
sam iskazuješ počast pokojniku.
Ta će zasluga čitavog života
tebe pratiti, pa i poslije smrti!⁴⁹

46 Mij je glasoviti grčki toreutičar, Fidijin suvremenik, nama slabo poznat. Epigram je, vjerojatno, upućen nekom krivotvoritelju umjetnina: ako dragocjenost kojom se diči nije osobno krivotvorio, to još uvijek ne znači da nije riječ o krivotvorini.

47 Pelij i Osa gore su u Tesaliji. Kad su se Giganti pobunili protiv bogova, navalili su Pelij i Olimp na Osu ne bi li se tako uspjeli na nebo.

48 Sunčeva kći je čarobnica Kirka. Ujutro bi Sunce, navodno, najprije obasjalo njezin otok. Ovdje se, međutim, ne misli na Eeju već — zbog prividne etimologije — na Circeje u Laciju.

49 Atedije Mellor darovao je udruženju pisara stanovitu svotu kojom se svake godine imao svečano proslaviti rođendan pokojnog Bleza (vjerojatno Velej Blez); poslije Atedijeve smrti kamate od toga kapitala uživali bi pisari.

39. Nije ranije bilo ovakva mjesta za gozbu
gdje bi palatinski stol olimpsku nudio slast!⁵⁰
Ovdje, Germaniče, treba sveti ispijati nektar:
samom Ganimedu tu priliči puniti vrč.⁵¹
Htio bih da Gromovniku što kasniji uzvanik budeš!
Žuri li, naprotiv, bog — neka nas posjeti sam.
40. Pazi, Prijape! Ne čuvaš nam lozu
niti vrt nego ovu rijetku šumu
što te rodila — može to i opet!
Ne dai lopovskim rukama da pridu:

čuvaj drva za ogrjev gospodarev!
Ako nestane njih — i sam si drvo.⁵²
41. Atenagora žali što darove poslao nije
koje poslati zna zimski kad pritisne mraz!
Da li baš iskreno žali, Faustine, saznat ću lako.
Sigurna jedna je stvar: zato sam žalostan — ja!⁵³
42. Ako kesa te deblja ne privuče,
opet, Matone, moćnijem patronu —
stoput možeš u kupku na moj račun!⁵⁴
43. Fabije pokapa žene, Hrestila muževe svoje:
oboje uvijek u brak nose i pogrebnu luč!
Venero, združi ih sretno i kraj će uslijediti nuždan:
Pogreb u jedan će mah odnijeti dvoje u Had!
44. Opominjem te, živi, jer je već kasno.
Kad počneš kao dječak, već je, znaj, kasno,
a ti, o bijedni Titule, ni star tako
ne živiš, već navaljuješ na prag svaki,
u zoru već se znojiš, već te svak slini.
Kraj kipova po trgu, prljav, sav blatan,
kraj Augustova kolosa, uz hram Marsov
trčkaraž cijelo prijepodne, dan cijeli.⁵⁵

50 **Palatinski stol** sinonim je za carski stol.

51 Ganimed, sin dardanskog kralja Trosa, bio je prekrasan dječak; zaljubljeni ga je Zeus oteo u liku orla i odnio na Olimp gdje je postao vinotoča bogovima.

52 Kult **Prijapa**, boga plodnosti, potječe iz Lampsaka u Maloj Aziji, a proširio se Grčkom u vrijeme helenizma. Njegovi su se kipovi postavljali u vrtove (čovječuljak s golemim falusom) kako bi čuvao nasade. Budući da je napravljen od drveta, Prijap u nuždi i sam može biti upotrijebljen za ogrjev.

53 Julije **Faustin**, inače nepoznat Marcijalov prijatelj, bio je i sam pjesnik.

54 Uobičajena *sportula* (svota što bi je patron svakoga dana davao klijentu kad bi ga došao pozdraviti) iznosila je stotinu kvadranta, a za taj se iznos čovjek mogao stotinu puta okupati.

55 Već te svak slini: Hram Marsa Osvetnika nalazio se na Augustovu trgu. **Augustov kolos** golem je konjički kip Domicijana na starom trgu.

Gomilaj, ščepaj, ne daj: sav je trud jalov!
 Nek ohol ti se kovčeg novca pun žuti,
 nek kamata ti svakog prvog zbroj raste,
 poreći nasljednik će mirno svu dobit!
 Na kamenu, na dasci dok ti leš leži
 na gomili dok drva odar tvoj raste,
 kroz suze ljubiti će ti eunuhe drsko.
 I vjeruj, hoćeš-nećeš, tvoj će sin tužni
 s ljubimcem tvojim leći iste te noći!

45. Moj se Terencije Prisko, Flače, s Etninih žala
 vraća: nek biser bijel ovaj obilježi dan!⁵⁶
 Neka se mutno vino kroz debelo razbistri platno —
 sok što ga godina sto stisnu u blistavu kap!⁵⁷
 Koja će prilika opet ovakvim nas grijati vinom?
 — Kad će mi ponovno stol takva obasjati noć?
 Kada mi tebe, Flače, povrati Kiterkin Cipar,
 povod će dostojan to biti za raskoš i sjaj!⁵⁸
46. Dječaćka dražest je tvoja ravna kreposti tvojoj,
 Ceste: veći je tvoj nego Hipolitov stid!⁵⁹
 Tebe Kibela bi — cijelog — više od Atisa htjela, a i Dijana da s
 njom plivaš, da budeš joj drug.
 Da je Ganimedov ležaj bio namijenjen tebi,
 gospodaru bi svom poljupce davao tek.⁶⁰
 Sretna je supruga mlada što nježnog oprobat će muža,
 s kojom ćeš prvi put muškosti otkriti slast!
47. Dio je tvajega lica ošiššan, obrijan drugi,
 treći očerupan. Što? Jedna tek glava je to?

56 Flak je Marcijalov prijatelj i pjesnik, inače nepoznat. Biser bijel: aludira se na skitski običaj prema kojemu bi se na sretan dan u tobolac ubacio bijeli kamenčić, a na nesretan crni. Za Terencija Priska v. bilj. 16.

57 Kako bi se razbistrilo od taloga, vino se točilo kroz ljevasto cjedilo ili kroz platnenu vrećicu.

58 Afroditu nazivaju Kiterkom jer je, izašavši iz morske pjene, najprije stupila na otok Kiteru. Ondje se nalazilo njezino glasovito svetište.

59 Cest je vjerojatno rob Marcijalova prijatelja Istancija Rufa. Hipolit, sin Tezeja i Amazonke Hipolite, odan božici Artemidi, odlučno je odbio ljubavne ponude svoje mačehe Fedre i sačuvaio djevičanstvo, ali je svoju nepokolebljivost platio glavom.

60 Božica Kibela zaljubila se u lijepog pastira Atisa i učinila ga svojim svećenikom, uz uvjet da služi samo njoj. Kad joj se iznevjerio s nekom nimfom, gnjevna je Kibela učinila da mladić poludi i samoga sebe kastrira. O Ganimedu v. bilj. 51.

48. Krispin se ne sjeća komu, dok je oblačio togu,
grimizni dao je plašt — tek da ga pričuva za nj.
Vračaj, tko god da ga uze, ramenima njihovo blago!
Ne moli Krispin te to; njegov te preklinje plašt!
Odjeću čija je vlakna tirska natopila školjka
neće uzeti svak — boja je raskoši to!⁶¹
Ako te raduje pljačka i bezumlje dobiti sramne,
drži se toge: u njoj bit ćeš neopažen ti.⁶²
49. Asper, iako slijep, pravu krasoticu voli.
Njegov je ljubavni žar, očito, jači no vid.
50. Slavlje kakvo se pamti kad Giganti svladani bjehu,
kakvu onomad su noć višnji doživjeli svi
kada se roditelj dobri gostio s pukom bogova
— Fauna čuo se glas: »Jupitre, vina nam daj!« —
sada se ponavlja, care: lovorike slavimo tvoje.⁶³
Sami se bogovi sad raduju kao i mi.
S tobom blaguju, eto, i vitez, i narod, i senat:
Zajedno s vođom Rim dijeli ambrozijsku slast.
Silne si stvari navijestio: mnogo veće si dao!
Zalogaj htjeli smo tek — banket nam poklanjaš ti!

61 Tirska školjka je volak (*murex*), jedna od dviju vrsta morskih puževa od kojih se proizvodio grimiz. Usp. i bilj. 15.

62 Lopovu se sugerira da ukrade togu kao svakodnevnu, neupadljivu odjeću.

63 Giganti, čudovišni divovi goleme snage, nezadovoljni Zeusovom vlašću pobunili su se protiv olimpskog poretka i navalili na nebo stijenama i bakljama; kanili su naslagati planinu na planinu i tako se popeti do Zeusova sjedišta. Bogovi su se našli u ozbiljnoj opasnosti, ali je bitka ipak završila porazom Giganata, i to zahvaljujući Heraklovoj pomoći. Usp. i bilj. 47. Faun je drevno rimsko božanstvo pašnjaka, stada i šuma, kasnije poistovjećeno s grčkim Panom, odnosno (u množini) sa Satirima.

51. Posudo, tko ti je tvorac? Učeni Mij ili Miron?
 Je li to Mentorov rad ili, Polikleto, tvoj?⁶⁴
 Nema pare što može zacrniti svijetao metal
 niti mu ikakav dim može potamniti sjaj!
 Žuta kovina sjajnije blista od jantara pravog,
 njezina srebra sjaj tamni i slonovu kost!⁶⁵
 Izrada ravna je stvari i, doista, ovom ovalu
 mjesečev jednak je krug najvećom snagom kad sja.
 Jarac je ovdje, zlatorun kao u Friksa Tebanca
 ovan: radije s njim sestra bi pošla na put.⁶⁶
 Njega ni kinifski strigač nagrdio ne bi, a ti bi,
 Lijeju, dao da tvoj slobodno obrsti trs.⁶⁷
 Zlatni, krilati Amor na jarećim leđima sjedi:
 usnama mekim, vješt, frule izmamljuje zvuk.
 Tako Ariona nekoć po mirnom je ponio moru
 delfin, razdragan sav sviranjem tereta svog.⁶⁸
 Drugoga roba ne želim: tvoja neka mi ruka,
 Ceste, ulije u nj dostojnog nektara kap!
 Ceste, trpeze diko, miješaj nam setinskog vina!⁶⁹
 Jarca i Amora, gle, čini se, obuze žed.
 Neka nam izbroje čaše slova Istancija Rufa:
 naime, baš mi je on vrijedan poklonio dar.
 Ako me još Teletúza usreći kako je rekla,
 četiri čaše ću tek popiti; dodatne tri
 Ako oklijevala bude; a ako me prevari, Rufe,
 ispit ću, ubivši jad, ime i nadimak tvoj!⁷⁰

64 Miron je glasoviti kipar iz 5. st.pr.n.e. («Diskobol»), Mentor toreutičar iz 4. st.pr.n.e. koji se proslavio izradom srebrnih posuda, ali se o njemu ne zna gotovo ništa, a Poliklet slavni umjetnik iz 5. st.pr.n.e., jedan od najvećih kipara antike («Dorifor»). O Miju v. bilj. 46.

65 Posuda je bila načinjena dijelom od srebra, dijelom od zlata, i dijelom od mješavine tih dviju kovina koja se nazivala *electrum* («jantar»).

66 V. bilj. 37.

67 Kinifski strigač: u kraju oko Kinifa, libijske rijeke, uzgajali su se jarci s vrlo dugom dlakom. Lijej je jedan od Bakhovih nadimaka («onaj koji oslobađa, opušta»).

68 Arion, legendarni kitarod iz Metimne na Lezbu proveo je velik dio života na dvoru korintskog tiranina Periandra. Kad se jednom prilikom vraćao iz Tarenta u Korint, pohlepni su ga mornari odlučili baciti u more kako bi se domogli njegova blaga. Pošto mu je dopušteno da otpjeva posljednju pjesmu, Arion se bacio u more, no pojavio se delfin i sretno ga iznio na kopno.

69 Setinsko vino, cijenjena vrsta vina.

70 Istancije Ruf inače je nepoznati Marcijalov prijatelj. Pri nazdravljanju običavalo se isпитi onoliko mjerica vina koliko je slova u imenu onoga u čije se zdravlje pije. Broj se slova, očito, ovdje određuje u vokativu. U prvom slučaju Marcijal će, dakle, ispitati četiri mjerice (*Rufe*), u drugom sedam (*Istanti*), a u trećem jedanaest (*Istanti Rufe*).

52. Svog brijača, dječaka tako vješta
da mu Neronov Talam nije ravan,
što se Druzima brinuo za brade,
Rufu, Cedicijane, ja posudih
da mu izglati lice — molio me.⁷¹
Vođen zrcalom i na Rufov zahtjev
on je morao stalno istu dlaku
britvom grepsti, rumeniti mu kožu,
pomno strići već ošišane vlasi.
Brijač, ukratko, vratio se s bradom.
53. Ti što najljepša baš od svih si žena
najjeftinija baš od svih si žena.⁷²
O da imaš, Katùlo, barem malo
manje ljupkosti ili više stida!
54. Premda obilne darove dijeliš, najavljuješ veće,
— druge nadmašuješ ti, sebe nadmašuješ sam! —
Nisu darovi razlog, care, da narod te voli:
naprotiv, svaki je dar zbog tebe narodu drag!⁷³
55. Kao što odzvanja gromko po masilskom bespuću rika
kada lavova sto šumom iskaljuje bijes
i kada k šatoru punskom zbunjene bikove zove
pastir i nagoni, blijed, bezglavo blago u tor,
takav na auzonskom pijesku nedavno užas zagrmje.
Misliš — krdo je tu: jedna je rikala zvijer.⁷⁴
Jedna, no lavlji je rod pred njezinom drhtao pravdom!
Numidskog mramora dom krunom bi krunio nju!⁷⁵
Kakva se samo krasota i dika prosula šijom
kad se sjenovit pram svio u zlačani luk!
O kako veliko koplje pristaje grudima krupnim!
Kakvu mu golemu slast junačka pribavi smrt!
Odakle šumama tvojim, Libijo, slava tolika?
Zar je Kibelin bič lava odgojio tog?⁷⁶
Ili su možda tebi, Germaniče, s herkulskog zviježđa
roditelj tvoj ili brat ovu poklonili zvijer?⁷⁷

71 Pod Druzima Marcijal najvjerojatnije misli na careve Klaudija i Nerona; obojica su, prije dolaska na vlast, nosila to ime.

72 Usp. Katul 49. Reminiscenciju potertava i djevojčino ime.

73 Domicijan samoga sebe neprestano nadmašuje u darivanju naroda.

74 Masilci su numidsko pleme, no pridjev *masilski* u poetskoj upotrebi obično znači afrički; tako i Auzonija, najprije naziv za donju Italiju, pjesnicima označava Italiju uopće.

75 Numidija je bila na glasu po proizvodnji crvenkastožutog mramora.

76 Libijom se isprva nazivala pokrajina zapadno od Egipta, no kasnije se naziv prenio na čitav afrički kontinent. Kibelina kola vukla je lavlja zaprega. Usp. i bilj. 58.

77 Riječ je o Vespazijanu i Titu; obojica su proglašeni bogovima. Herkulsko je zviježđe zviježđe Lava (prikazuje nemejskog lava koga je svladao Heraklo).

56. Kada za vremenom našim, Flače, zaostaje prošlost
i kad uz vođu je svog snažniji postao Rim,
čudiš se što nam nedostaje talenat divnog Marona,
što nam uz trublje zvuk nitko ne proslavlja rat.
Samo nam daj Mecenata – i manjkati neće Marona:
seoski zavičaj tvoj dat će Vergilija svog!
Posjed kraj bijedne Kremone izgubio jadni je Titir,
ovcima zametnut trag drugi mu zadao jad.⁷⁸
Etrurski vitez se nasmija, otjera zlo siromaštvo:
naredbom svojom ga on smjesta odagna u bijeg.
»Uzmi bogatstvo i budi najveći pjesnik od svijui!
Smiješ voljeti sad čak i Aleksisa mog.«
Krasan je stajao dječak kraj gospodareva stola:
prebijela ruka je crn lila falernac u vrč.⁷⁹
Ponudi čašu iz koje usne su rumene pile
što bi i Jupitru mir otele, smutile um.
I Galateju jedru zaboravi nadahnut pjesnik,
a i Testilidin lik, rumen i zažaren sav.
»Oružje pjevam i muža«, započe smjesta, a jučer
još je komarčevu smrt nevješt mu žalio stih.⁸⁰
Čemu da spominjem Varije, Marse i pjesnike slavne
čijih imena je niz brojanju odviše dug?
Bit ću, dakle, Vergilije ako mecenatske dare
daš mi? Vergilije ne, ali ću postati Mars!⁸¹
57. Tri je posljednja zuba odjednom pljunuo Picent
kad je onomad uz svoj vlastiti sjedio grob.
Tako olakšavši desni rbine skupi u krilo
pa ih ukopa u tlo. Zato, kad snađe ga smrt,
nasljednik bogme i ne mora njemu sahraniti kosti:
tu si je posljednju čast Picent iskazao sam!
58. Kad, Artemidore, tako debele imaš kapute,
s pravom mogu te baš zvati Sagàrisom ja!⁸²

78 Usp. Verg. Ecl. 9, 28.

79 Tuščanski je vitez Mecenat, a Aleksis dječak kojega je, navodno, poklonio Vergiliju. Falernac je vrsta jakog, tamnog i vrlo cijenjenog vina.

80 Galateja i Testilida djevojke su iz Vergilijevih *Bukolika*. »Oružje pjevam i muža« početak je *Eneide*. Komarčeva smrt opjevana je u šaljivu epiliju Komarac kojemu se danas odriče Vergilijevo autorstvo.

81 Domicije Mars, pripadnik Mecenatova kruga, proslavio se kao pjesnik lake poezije, ali je napisao i ep *Amazonidu*. Marcijal ga više puta navodi kao svoj uzor. Za Varija v. bilj. 24.

82 Igra riječi ne da se prevesti. *Sagum* je debeo vojnički ogrtač, no Friedländer pretpostavlja da je za potpuno razumijevanje poante nužno poznavanje osobe adresata.

59. Vidiš li ono stvorenje s jednim presretno okom?
 Čelom što ne zna za sram rupa krmeljiva zja!
 Nemoj potcijeniti njega! Nema lopovskije ruke!
 Niti Autòlik sam nije okretniji tat.⁸³
 Pažljivo na njega motri kad ti se nađe za stolom:
 ondje se ćoravcu tom oka raspomame dva!
 Nemirnoj posluži redom nestaju žličice, čaše;
 ubrusa debeo snop krilu povjerava svom;
 dignut će spretno i plašt kad ti se omakne s lakta;
 često napustit će stol dvostruk ogrnuvši šal;
 zaspala kućnog će roba podlac bez imalo stida
 lišiti lampe za tren, makar joj gorio stijenj.
 Ako se ničeg ne domogne, znat će lukavštinom vještom
 sluzi zdupiti svom vlastitih cipela par!
60. Tvoja visina bi bila palatinskom Kolosu ravna
 da ti je, Klaudijo, stas niži za stopu i pol.⁸⁴
61. Od zavisti je mahnit Harin, lud, zelen
 i drvo traži sada da se na nj vješa:
 ne zato što me čita cijeli svijet, slavi,
 i jer se svuda može naći moj svitak
 kud god se velikoga Rima moć stere,
 već što kod grada ljetnikovac ja imam,
 a mazge unajmljene nisu već — moje!
 O, kojim da prokletstvom takav jal kaznim?
 I mazge i imanje nek mu bog dade!⁸⁵
62. Picent epigrame piše na poledini papira.⁸⁶
 Prirodna prati ga kob: leđa mu okreće bog!
63. Aulo Testila ljubi no i Aleksisa želi.⁸⁷
 Možda uz to i mog ljubi Hijàcinta sad!
 Pitam se voli li Aulo doista pjesnike same
 kad je ljubimcima on pjesničkim svesrdno sklon.

83 Autolik je sin Hermov i Odisejev djed, paradigmatski lopov i varalica.

84 Nepoznato je na koji se golemi kip misli.

85 Tj. zajedno sa svim brigama i obavezama kakve takav posjed podrazumijeva.

86 Papirusni svici ispisivali su se samo na jednoj strani. Poledina manje vrijednih knjiga ponekad se upotrebljavala za vježbu u školi ili za kakve druge privremene zabilješke.

87 Aulo Pudens bio je centurion i Marcijalov prijatelj.

64. Da se domogneš kojeg dara, Klite,
osam puta na godinu se radaš.
Tek na tri ili četiri Kalende
nije neki od tvojih rođendana.⁸⁸
Stoga, premda je lice tvoje glade
od oblutaka suhих s morskog žala,
kosa crnja od murve što će pasti,
a od paperja put je tvoja mekša,
ili grude tek usirena mlijeka,
a jedrina je grudi tvojih takva
kakvu djevica svome mužu čuva,
Klite, nama se činiš pravim starcem!
Tko da vjeruje da su mogli takvu
dob doživjeti Prijam ili Nestor?
Imaj mjere u pljački! Imaj stida!
Ako nastaviš igru ovu, Klite,
i ne prorijediš svoje rođendane,
za me nećeš nijednom biti rođen!⁸⁹
65. Tu gdje svetište blista Fortune što povratak nosi
ne tako davno još sretan se širio trg.
Ovdje je stajao, krasan, u prašini sjevernog rata
Cezar, a ozaren lik grimizan lio je sjaj!
Ovdje, odjeven u bijelo, s lovor-vijencem u kosi
vođu pozdravi svog pljeskom i klicanjem Rim!
Evo i drugog svjedoka velike važnosti mjesta:
svladanih naroda pad slavi i posvećen luk.⁹⁰
Dvoja su ovdje kola i slonovi brojni; u zlatu
moćno upravlja car golemom zapregom sam.
Dveri su ove, Germaniče, dostojne trijumfa tvojih!
Priliči vratima tim Marsov ukrasiti grad.⁹¹
66. Tamjan Augustu palite i žrtve
sad za Silija vašeg, o Kamene:
Cezar, prvo i jedino nam dobro,
daje, gle, da se svežnji pruća vrata
sin dok njegov je konzul, i da časna
šiba zalupa pjesniku na vrata!⁹²

88 Kalende, rimski naziv za prvi dan u mjesecu.

89 Nekoga ne smatrati rođenim značilo je, u uobičajenoj kolokvijalnoj upotrebi, smatrati nekoga nepostojećim, tj. potpuno bezvrijednim, ništarijom i sl.

90 Prvi je svjedok hram *Fortunae Reducis*, podignut u čast Domicijanove pobjede nad Sarmaćanima, a drugi veličanstven trijumfalni luk, sagrađen istom prilikom.

91 Marsov je grad Rim: Romul i Rem, njegovi mitski osnivači, bili su sinovi vestalke Reje Silvije i boga Marsa.

92 Gaj Silije Italik, govornik, pravnik i pjesnik, autor povijesnoga epa o Drugom punskom ratu. Rimske božice Kamene, izvorno, čini se, vodena božanstva, kasnije su identificirane s grčkim Muzama. Svežnjevi pruća, *fasces*, simbol su vlasti što su ga, idući ispred visokih državnih službenika, nosili liktori; u konzulovoj pratnji bilo je dvanaest liktora. Časna šiba: liktor koji bi konzula dopratio do kuće udario bi prutom po vratima. Za grimiz v. bilj. 13.

K ovoj sreći poželjeti se može
još i trećega konzulata grimiz.
Makar Pompeju senat, Cezar zetu
dičnu dadoše službu — mirotvorac
Jan im triput imena uzveliča —
ipak Silije radije ovako
voli brojiti česte konzulate.⁹³

67. Još ti petu uru nije dojavio dječak:
Cecilijáne, u dom hrliš mi već kao gost,
premda su utihli netom promukli pozivi sudski,
premda u Florinu čast zvijeri još naganja cirk.⁹⁴
Kaliste, trči, pozovi još nespremne sluge: nek vode
Cecilijána za stol! Udobno smjesti se, daj!
Toplu zahtijevaš vodu — a ja još nemam ni hladne.
Prazna i hladna je peć, okrenut kuhinjski ključ.
Radije dođi u zoru, zašto da čekaš toliko?
Kad si na doručku gost, kasno je doći u pet!⁹⁵
68. Tko je, Entele, vidio voćnjake kralja Korkíre,
boljim će smatrati vrt seoskog posjeda tvog!⁹⁶
Studen da zavidna ne bi grimizne spalila bobes
i da ledeni mraz Bakhov ne uništi dar,
Loza pod prozirnim staklom boravi, sigurna posve,
zaštićen sretni je grozd premda se ne skriva on.
Slično i žensko tijelo blista kroz svilu; u bistroj
vodi svaki se kam tako prebrojiti da.
Što li sve priroda nije dopustila ljudskomu umu!
Jalov ti zimski dan jesenski donosi plod!⁹⁷
69. Ti, Vacèra, tek stare pisce cijeniš,
samo pokojne stiže tvoja hvala.
Ne, oprostí, Vacèra, nije vrijedno
čak i umrijeti da se tebi svidim!

93 Cezar je ovdje August, a njegov zet Marko Vipsanije Agripa, drugi muž njegove kćeri Julije. Silije je i sam bio konzul, a sada je ta dužnost povjerena jednom od dvojice njegovih sinova. Marcijal mu želi da i drugi sin postane konzul: tako bi obitelj zapala tri konzulata. Silije radije ovako želi brojiti konzulate, tj. bilo bi mu draže da tri konzulata podijeli sa svojim sinovima nego da njemu samom — kao Pompeju i Agripi — pripadnu sva tri.

94 Točno je vrijeme u Rimu dojavljivao rob. Obično se ručalo oko devetoga sata. U Florinu čast: na Florinim igrama (*Iudi Florales*, od 28. travnja do 3. svibnja) prije podne bi se u areni lovili zečevi i koze.

95 Prvo jelo (*ientaculum*) uzimalo se trećega ili četvrtoga sata.

96 Kralj Korkire je feački kralj Alkinoj, koji se dičio prekrasnim vrtovima; prema nekim izvorima Alkinojev je otok Korkira, a ne Sherija.

97 Usp. ep. 14.

70. Blagi je Nerva koliko povučen, toliko i rječit,
ali ga skromnost i stid sile da priguši dar.
Premda ispiti može i svete Agànipe vrelo,
ipak je radije on čedno suspregnuo žed.⁹⁸
Njemu je dovoljan tanak vijenac na pjesničkom čelu:
vihoru slave je svoj Nerva uskratilo brod.
Svatko tko drži na umu Nerona učenog riječi,
zna da je sadašnji vijek Tibula dobio svog!⁹⁹
71. Četiri libre si srebra — deseta zima je tomu —
Postumijáne moj, poslao meni na dar.
Premda sam čekao više — jer red je da darovi rastu —
dviju je libara zbir sljedeći donio snijeg.
Treća i četvrta godina mnogo su skromnije bile;
libru — smanjenu k tom! — peti je donio rok.
Šeste smo zime na pliticu spali od tričetvrt libre;
potom je kotile lik libre mi donio pol.
Osme sam godine primio žlicu od sekstanta manju;
žličica lakša no trun deveti bila je dar.
Deseta godina — nema što bi mi poslala više.
Novi na redu je niz: četiri libre mi daj!¹⁰⁰
72. Još u grimiz neodjevena, oštrim
suhim kamenom još neizgladena
žuriš, knjižice, poći za Arkánom
koga prekrasni Narbon opet zove
(onaj učenog Vòcijena Narbon!)
natrag godišnjoj službi, zakonima.¹⁰¹
Narbon dobit ćeš — s njim i prijatelja,
što je jednako žarke želje vrijedno!
Kako zavidim svojoj maloj knjizi!

98 Aganipa, vrelo na Helikonu, posvećeno Muzama.

99 Marko Kokcej Nerva, kasniji car (96-98.n.e.) pripadao je Neronovu pjesničkom krugu. Neron ga je, navodno, nazivao svojim Tibulom. Berg smatra mogućim da Marcijal sugerira kako je autor nekih Neronovih stihova zapravo Nerva.

100 Rimski je libra težila 327,45 g, a dijelila se na dvanaest uncija. **Sekstant** je iznosio trećinu libre.

101 Narbon, službenim imenom *Colonia Iulia paterna Claudia Decumanorum*, grad u Narbonskoj Galiji, danas Narbonne. Vocijen je sin poznatog govornika iz Narbona, Vocijena Montana.

73. Nemam odanijeg srca od tvoga, Istàncije Rufe
 niti je od tebe tko meni iskreniji drug!
 Źeliš li Taliji mojoj podariti snage i duha,
 besmrtnan tražiš li stih, predmet mi ljubavi daj!
 Tebe, Propercije rasmusni, Cintija pjesnikom stvori;
 Galu Likòride lik prekrasne nadahnu duh;
 Lijepa je Nemeza bila milozvučnom Tibulu slava;
 Lezbiji duguješ svoj, učeni Katule, stih.
 Pjesme mi prezreti neće ni Mantova niti Peligni:
 neku Korinu mi tek, nekog Aleksisa daj!¹⁰²
74. Prije okulist si bio, sada gladijator ti si:
 zanat se mijenjao tvoj — učinak, bogami, ne!
75. Dok se s Flaminijske ceste i Natkritog vraćao puta
 neki Lingonac u stan najamni kasno u noć,
 nožni je nabio palac na kamen, izvrnuo gležanj,
 pa se, koliko je dug, pružio čitav po tlu.¹⁰³
 Što da poduzme Gal? Kako da opet se makne?
 Golemog gazdu je tek sićušan pratio rob,
 tako žgoljav da svjetiljku jedva je nosio sitnu.
 Nenadan slučaj mu tad pomoć donese i spas.
 Četiri roba sa žigom truplo su nosila bijedno
 kakvih sirotinjski grob tisuću primiti zna.
 Tihim ih glasom nejakim pratilac moliti stade
 s puta da kamo god nose tjelesinu tu.
 Mijenjaju teret, i već se golema ova prtljaga
 spremno podiže s tla zbita u uzani lijes.
 Taj je, čini se, jedan od mnogih kojima s pravom,
 Lukane, možeš u brk kazati: »Mrtav si Gall!«¹⁰⁴
76. »Daj mi istinu kaži, dragi Marko,
 ništa radije ne bih htio čuti!«
 I kad publici svoje pjesme čitaš,
 i kad parnice vodiš, uvijek isto
 tražiš, Galiče, zaklinješ me, moliš.
 Kako odbiti preklinjanja tvoja?
 Evo istine, dakle, ponajveće:
 ti je, Galiče, ne bi htio čuti!

102 Cintija, pravim imenom Hostija, djevojka je koju je proslavio Propercije u svojim elegijama; pod pseudonimom *Likorida* krije se glumica Kiterida (Volumnija) u koju je bio zaljubljen pjesnik Gaj Kornelije Gal; Nemeza je jedna od dviju djevojaka kojima je stihove posvetio Tibul; Lezbija ili Klodija bila je Katulova ljubav i sestra Publija Klodija Pulhera. Mantova je Vergilijev rodni grad; Peligni su narod u srednjoj Italiji u čijem je gradu Sulmonu rođen Ovidije. Ovidijeva Korina fiktivan je lik. O Aleksisu v. bilj. 79.

103 Lingonci su narod u keltskoj Galiji. Velika Flaminijska cesta (*via Flaminia*) vodila je prema sjeveru Italije. Natkriti je put (*via Tecta*) kolonada na sjeveru Rima, nedaleko Augustova mauzoleja.

104 Marcijal se obraća Gneju Domiciju Lukanu, bratu Gneja Domicija Tula; njih je dvojicu inače isticao kao uzor bratske ljubavi. Na gladijatorskim igrama *retarius* je izazivao svoga protivnika (*mirmillo*) koji je nosio galsku kacigu dovikujući mu: »Mrtvi Gale!«.

77. Libere, drugova svojih daleko najslađa brigo,
 besmrtnih ruža je tvoj, Libere, dostojan vijek!¹⁰⁵
 Ako si razborit, nikad ne skidaj vijenac od cvijeća,
 neka ti uvijek vlas asirskim balzomom sja!
 Svijetle nek kristalne čaše zacrni stari falernac,
 mazne ljubavi slast krevet nek ugrije mek.
 Tko je živio tako, ako i prerano umre,
 sebi je suđenu dob time produljio on!

78. Slavlje nad Gigantom palim ovakve bi željelo igre,
 — indijski trijumf bi tvoj, Bakho, poželio njih! —
 kakve je Stela priredio sjeverni slaveći podvig!¹⁰⁶
 Kako je skroman i fin! Još mu je premalo to!
 Nije mu dovoljan Hermo što, mutan, zlato kotrlja,
 nije mu dovoljan Tag zapad što sluša mu šum!¹⁰⁷
 Darovi svakog su dana novi, a poklona s vrpce
 ima napretek: pred puk pada u obilju plijen.
 Čas nam nenadan oblak raspusne novčiće prospe,
 čas nam kocaka pad zvijeri promatrati da,
 čas nam, bez muke, u krilo padaju srečke za ptice —
 podalje drže njih da ih ne rastrgne svijet.¹⁰⁸
 Što da nabrajam kola i trideset palminih grana?
 prava je rijetkost to čak i za konzulski par!¹⁰⁹
 Sve je počasti ipak jedna nadišla, care:
 slavlje podviga svog, Cezare, gledaš i sam!

79. Prijateljice tvoje sve su stare
 ili ružne i gadnije od starih.
 Njih sa sobom u kazališta vučeš
 i na gozbe, Fabùla, i u šetnju.
 Kraj njih mlada i lijepa si, Fabùla!

105 Liber je vjerojatno neki šakač, Marcijalov prijatelj.

106 Lucije Aruncije Stela, zaštitnik Marcijala i Stacija, koji se i sam bavio poezijom. O Gigantima i Bakhu usp. bilj. 61 i 30. Sjeverni podvig: misli se, ponovno, na Sarmatski rat.

107 Hermo je zlatonosna rijeka u Maloj Aziji, a Tag u Luzitaniji (danas *Tajo*).

108 Pokloni s konca o kojima se ovdje govori vjerojatno su bili obješeni o napeto uže, a narod bi ih se pokušavao domoći u skoku. *Lascivni novčići* također bi se bacali među narod kao pokloni: ti lažni kovanci s opscenim motivima pribavljali su svome vlasniku propusnicu u javne kuće i sl. Bacale su se i *kocke*, zapravo pločice koje su se i inače upotrebljavale kao ulaznice na različite predstave: tko bi se domogao koje imao bi slobodan pristup na izložbu životinja. Izvlačile bi se i *srečke* čijem bi dobitniku pripala ptica.

109 Konzuli bi pri nastupanju službe priredivali igre.

80. Čuda nam, Cezare, vraćaš iz doba djedova časnih
i ne dopuštaš još stari da odumre vijek
dok u rimskoj areni obnavljaš navade drevne:
jednostavan i strog opet je šakački boj!¹¹⁰
Premda se Jupiter obilno časti, pod vodstvom se tvojim
nebrojen drevni hram štuje i Romulov dom.¹¹¹
Osnivaš, Auguste, novo i natrag nam dozivaš staro:
tvojom je zaslugom tu sve što je bilo i jest!
81. Nilskim bikom ne zaklinje se ona
ni Kibelinim svetinjama tajnim
niti ikojim drugim bogovima,
već se Gelija biserima kune!¹¹²
Grli, cjeliva njih i naziva ih
braćom, sestrama: silnije ih ljubi
nego sinčića dva, Papirijáne!
Da ih, jadnici, slučaj neki otme,
veli, živjela ne bi ni trenutak.
Ah, koliko bi lijepog posla ovdje
ruke imale Aneja Serena!¹¹³
82. Znam da te gomila stalno svadljivim tužbama guši:
ipak ti, evo, i ja skroman podastirem stih.
Bog i uz poslove može vremena naći za Muze,
zato i ovaj snop pjesmica bit će ti drag,
Primi pjesnike svoje, Auguste: dika smo tvoja,
radost smo tvoja i skrb — pjesnik si bio i sam!
Neka te ne kiti samo hrastov i lovorov vijenac:
našega bršljana list, care, također je tvoj!¹¹⁴

Prevela Marina Bricko

- 110 Na gladijatorskim igrama u čast sarmatske pobjede Domicijan je ponovno uveo šakanje u pravom smislu riječi, tj. bez ikakva oružja.
- 111 Romulov dom (*casa Romuli*), kuća na Kapitolu pokrivena slamnatim krovom štovala se kao kuća prvoga rimskoga kralja. Čini se da ju je Domicijan dao skromno i jednostavno urediti kako bi djelovala autentično.
- 112 Nilski je bik Apis, egipatski sveti bik koji predstavlja Izidina muža Ozirisa. U helenističko se doba Ija, pretvorena u kravu, počela poistovjećivati s egipatskom Izidom.
- 113 Epigram bi najlakše bilo protumačiti kao šalu na račun nekog poznatog kradljivca dragocjenosti, no ako je ovdje riječ o Senekinu rodaku i prijatelju Aneju Serenu, to ne dolazi u obzir; uostalom, već i sama upotreba pravog imena umjesto pseudonima govori protiv toga. Marcijal vjerojatno aludira na neku nama nepoznatu anegdodu.
- 114 Hrastov vijenac (*corona civica*) dodjeljivao se nekome tko je zaštitio život rimskoga građanina; kasnije je pripadao i caru kao načelnom zaštitniku građana. Lovorov vijenac nagrađivao je pobjedu u ratu, a bršljanovim su se ovjenčavali pjesnici. *Corona civica* načinjena od bršljana pripada, po Marcijalu, Domicijanu kao zaštitniku pjesnika.